

فرصت‌های فضای سایبری در توانمندسازی پژوهش‌های زنان

سیده‌رباب سیدکاظمی^۱

زهرا ترابی بیدگلی^۲

چکیده:

فرآیند پژوهش و تحقیقات علمی همواره یکی از نقاط حیاتی توسعه جوامع بشری بوده و از طریق آن می‌توان به دستاوردهای علمی و فناوری پیشرفته دست یافت. در دنیای امروز که حرکت جوامع به سمت توسعه پایدار و بر پایه نوآوری و خلاقیت است، پژوهش نقشی کلیدی در پیشرفت کشورها ایفا می‌کند. فضای سایبری به عنوان یک محیط دیجیتال فراگیر و گسترده، به زنان این امکان را می‌دهد تا به‌طور فعال‌تری در فعالیت‌های تحقیقاتی شرکت کنند. از این رو، توسعه و توانمندسازی زنان در عرصه پژوهش با بهره‌گیری از ابزارها و امکانات فراوان فضای سایبری میسر گردیده و باعث افزایش حضور آنها در میان محققان و پژوهشگران می‌شود. در این راستا، فناوری اطلاعات و ارتباطات و به ویژه فضای سایبری، ظرفیت‌های قابل توجهی برای توانمندسازی زنان در عرصه پژوهش فراهم می‌آورد. این مطالعه در نظر داشته است با روش توصیفی و تحلیلی و بر مبنای مطالعات اسنادی و منابع کتبخانه‌ای با بررسی جامع نقش فناوری اطلاعات و فضای سایبری در توانمندسازی پژوهش‌های زنان، به شناسایی فرصت‌های پیش رو در این زمینه بپردازد.

واژگان کلیدی: فضای سایبری، زنان، پژوهش، توانمندسازی، فناوری، فرصت.

---

^۱ طلبه سطح دو، مدرسه علمیه حضرت فاطمه الزهرا (سلام الله علیها)، آران و بیدگل، robabkazemi ۲۱۵@gmail.com

^۲ طلبه سطح دو، مدرسه علمیه حضرت فاطمه الزهرا (سلام الله علیها)، آران و بیدگل، ۶۱۹۹۶۲۶۷۲@iran.ir

۱. مقدمه

ظهور فضای سایبر در زندگی بشر، از مهمترین تحولات چند دهه اخیر است. فضای سایبر، به فضای دیجیتالی اطلاق می‌شود که از طریق سیستم‌های رایانه‌ای، شبکه‌های ارتباطی و دستگاه‌های دیجیتالی ایجاد شده است. این فضا شامل اینترنت، شبکه‌های کامپیوتری، سیستم‌های رایانه‌ای، دیتابیس‌ها، نرم‌افزارها و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات می‌شود. فضای سایبر محیطی مجازی است که داده‌ها در آن تولید، ذخیره، پردازش و مبادله می‌شوند. این فضا به دلیل فراگیری، پویایی و تغییر، اتصال‌پذیری آسان، جریان آزاد اطلاعات و درنوردیدن مرزهای فیزیکی جهان، نقش مهمی را در زندگی مدرن ایفا می‌کند و بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و علمی و پژوهشی در آن رخ می‌دهد.

از سوی دیگر، زنان نیمی از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند و نقش مهمی در توسعه و پیشرفت جوامع ایفا می‌کنند. امروزه با افزایش سطح سواد و تحصیلات عالی در میان زنان، اقبال آنان به عرصه‌های علمی و پژوهشی بیشتر شده است. با این حال، در بسیاری از جوامع، هنوز موانع مادی و معنوی و محدودیت‌هایی بر سر راه حضور گسترده زنان در این حوزه‌ها وجود دارد. برای غلبه بر این موانع، توانمندسازی پژوهشگران زن امری ضروری است. توانمندسازی به معنای فراهم کردن شرایط، فرصت‌ها، منابع و حمایت‌های لازم برای مشارکت فعال و موثر زنان در فعالیت‌های پژوهشی است. این امر از یک سو باعث تحقق عدالت و برابری جنسیتی در حوزه پژوهش می‌شود و از سوی دیگر، به تنوع دیدگاه‌ها، غنای محیط‌های پژوهشی و پیشرفت علمی کمک می‌کند. این امر می‌تواند به رشد اقتصادی، افزایش نوآوری و ارتقای رقابت‌پذیری کشورها منجر شود. بنابراین حمایت از پژوهشگران زن، گامی کلیدی در راستای توسعه پایدار و استفاده بهینه از منابع انسانی جامعه محسوب می‌شود.

از این رو، با توجه به امکانات گسترده‌ی فضای سایبری در عرصه دانش، پویایی علم و دسترسی به منابع علمی و مراکز پژوهشی، به نظر می‌رسد که این فضا می‌تواند فرصت‌هایی را در اختیار زنان پژوهشگر قرار دهد. به همین جهت این مقاله درصدد پاسخگویی به این سوال اصلی است که فضای سایبری در عرصه توانمندسازی پژوهش‌های زنان چه فرصت‌هایی را می‌تواند در اختیار آنها بگذارد؟

در رابطه با پیشینه تحقیق باید اذعان داشت موضوع مورد بحث جزء موضوعات نوظهوری است که کمتر به آن پرداخته شده است. غالب مقالات و کتابهایی که به موضوع فضای سایبری و امکانات آن در گسترش علم پرداخته‌اند، بسیار زیاد هستند و همچنین نوشتاری که در رابطه با بحث پژوهش و اهمیت آن باشد نیز فراوان است. از سوی دیگر نیز تحقیقاتی نیز در زمینه توانمندسازی بانوان در عرصه‌های مختلف نیز انجام شده است. به طور مثال: محمد کتابی و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «توانمندسازی زنان برای مشارکت در توسعه» به طرح راهکارهایی در زمینه توانمندسازی زنان در امر توسعه پرداخته است. همچنین ملوک‌السادات بهشتی در مقاله‌ای با عنوان «تلاش برای افزایش فعالیت‌های علمی زنان در ایران» با بررسی امار و نتایج فعالیت‌های علمی و پژوهشی زنان ایران که توسط سازمان مرکز اطلاعات و امار ایران انجام شده، نتیجه گرفته است که ارتقای سطح فرهنگی و آموزشی زنان جامعه و ایجاد امکانات آموزشی مناسب از سطح مبتدی تا عالی، برای زنان موجب ارتقای آگاهی و شناخت آنها از خود شده و تحقیق و پژوهش محور اصلی رشد و توسعه جامعه است. فیروزه عزیزی در تحقیقی با عنوان «نگرشی بر مشارکت زنان در عرصه علم و تکنولوژی در جهان» به بررسی چگونگی نقش زنان در پیشبرد علم و تکنولوژی پرداخته است، نقشی که می‌تواند به بهبود وضعیت جامعه بیانجامد؛ اما هیچکدام از مقالات مذکور به صورت مجزا به بررسی فرصت‌های فضای سایبری در توانمندسازی زنان پژوهشگر نپرداخته است.

بنابراین پژوهش حاضر با روش توصیفی_تحلیلی و برپایه مطالعات کتابخانه‌ای و منابع اسنادی، به بررسی مهمترین فرصت‌های فضای سایبری در توانمندسازی پژوهش‌های زنان می‌پردازد.

۲. مبانی نظری

۱.۲. تعریف فضای سایبری

واژه سایبر در اصطلاح به همه محیط‌هایی گفته می‌شود که اساس فعالیت آن‌ها بر مبنای پردازش و طبق سامانه صفر و یک کار می‌کنند (زندى، ۱۳۸۹، ۳۹-۴۱). بنابراین سایبر اسپیس مخلوق فناوری اطلاعات و ارتباطات است که محیطی مشتمل بر شبکه‌های رایانه‌ای، رسانه‌های ارتباطی و کاربرانی است که به تبادل داده‌ها و اطلاعات به شیوه‌ای سریع، فراتر از مرزهای جغرافیایی دنیای فیزیکی و با ابزار خاص خود، به صورت زنده و مستقیم می‌پردازند (حافظنیا، ۱۳۹۳، ۱۰). واژه سایبر در فارسی به مجاز و مجازی ترجمه شده است؛ اما این ترجمه گویای دقیق این واژه نیست؛ زیرا محیط سایبر محیطی است حقیقی و واقعی نه دروغین و مجازی و فقط به شکل مادی و ملموس احساس شدنی نیست و این نکته کافی نیست که به آن مجاز و مجازی اطلاق شود (۱۳۸۹، ۴۰-۳۸).

۳. فرصت‌ها

۱.۳. استفاده از روش‌های پژوهشی آنلاین

از جمله کارآمدترین فرصت‌های فضای سایبری در توانمندسازی زنان پژوهشگر، بهره‌گیری از روش‌های پژوهش آنلاین است. روش‌های پژوهشی آنلاین، شیوه‌هایی هستند که با استفاده از ابزارها و فرآیندهای دیجیتالی، به جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات از منابع اینترنتی

می‌پردازند. این روش‌ها با بهره‌گیری از فناوری‌های ICT مانند موتورهای جستجو، پایگاه‌های داده آنلاین، رسانه‌های اجتماعی و ابزارهای تحلیل داده‌ها، دسترسی گسترده به اطلاعات مختلف را ممکن می‌سازند (رضایی شریف آبادی، ۱۳۸۳، ۶۸).

از جمله روش‌های پژوهش آنلاین می‌توان به جستجوی اینترنتی، بررسی شبکه‌های اجتماعی، تحلیل داده‌های بزرگ، نظرسنجی‌های آنلاین، تحقیقات کیفی آنلاین، مصاحبه آنلاین و تحلیل محتوای وب اشاره کرد. این روش‌ها معمولاً هزینه کمتر، دامنه دسترسی وسیع‌تر به اطلاعات و امکان جمع‌آوری داده‌ها از منابع متنوع را فراهم می‌آورند (همان).

در همین راستا زنان پژوهشگر برای توانمند ساختن خود در امر پژوهش، می‌توانند از مزایا و فرصت‌های فراوان روش‌های تحقیق آنلاین استفاده کنند. یادگیری مادام‌العمر و به‌روز نگه داشتن دانش و مهارت‌های علمی و پژوهشی از مهمترین این فرصت‌هاست (اکبری و دیگران، ۱۳۷۹، ۱۹۳). همچنین حذف و یا کاهش برخی موانع فیزیکی، فرهنگی یا اجتماعی، ایجاد تعادل و انعطاف‌پذیری میان مسئولیتهای خانوادگی و اجتماعی و بهره‌مندی از جامعه هدف یا جامعه‌اماری بالاتر نیز از مهمترین فرصتهایی است که آشنایی با روشهای تحقیق آنلاین می‌تواند در اختیار زنان پژوهشگر قرار دهد.

بنابراین، زنان پژوهشگر با یادگیری و تجهیز خود به مهارت‌های روش‌های تحقیق آنلاین، ضمن بهره‌گیری از مزایا و فرصت‌های این روش‌ها، می‌توانند در امر پژوهش توانمند شوند. این روش‌ها می‌تواند به افزایش مشارکت و دستاوردهای بانوان در عرصه‌های علمی و پژوهشی کمک کند.

۲.۳. افزایش خلاقیت و ایده‌پردازی

فضای سایبری می‌تواند به عنوان یک ابزار قدرتمند، فرصت‌های ارزشمندی را برای زنان پژوهشگر در زمینه ایده‌پردازی، خلاقیت و انجام تحقیقات علمی فراهم آورد. خلاقیت و ایده‌پردازی در پژوهش‌های علمی به معنای ارائه رویکردها، نظریه‌ها و راه‌حل‌های نوآورانه و متفاوت برای مسائل و چالش‌های موجود در عرصه‌های مختلف علمی است (کشتکارهرانکی؛

پورمظاهری، ۱۳۹۷، ۱۲۸). این معنا، شامل: بررسی ارتباطات تازه میان مفاهیم، بازتعریف مسائل از زوایای جدید، تفکر انتزاعی و خارج از الگوهای سنتی، ایده‌های بدیع و کاربردی و ابداع روش‌ها و ابزارهای نوین می‌شود. پژوهشگران خلاق با تفکر واگرا، پرسشگری و پذیرش ریسک، ایده‌ها و رویکردهای تازه‌ای را برای موضوعات علمی ارائه می‌دهند (شعاع کاظمی، ۱۳۸۴، ۶۷). بر همین مبنای، خلاقیت در پژوهش به معنای نوآوری و تازگی در مفاهیم، رویکردها، روش‌ها و محصولات حاصل از آن است.

همانطور که قبلاً اشاره شد یکی از مزایای بزرگ فضای سایبر برای زنان محقق، دسترسی آسان و گسترده به منابع علمی از جمله مقالات، کتب، پایان‌نامه‌ها و پایگاه‌های داده است. این امر آنها را با ایده‌ها و یافته‌های جدید آشنا می‌کند و زمینه را برای کسب علوم مختلف و ایده‌پردازی بیشتر فراهم می‌آورد. علاوه بر این، ابزارهای همکاری آنلاین مانند گروه‌های تحقیقاتی و شبکه‌های اجتماعی تخصصی، امکان همکاری و تبادل ایده‌ها را بین زنان پژوهشگر از سراسر جهان فراهم می‌کنند. این تعامل می‌تواند منجر به ترکیب دانش و تجربیات مختلف و در نتیجه تولید ایده‌های نوآورانه شود (زنگنه و دیگران، ۱۳۹۲، ۴۰). از طرفی، زنان محقق می‌توانند یافته‌های خود را از طریق مجلات آنلاین و آرشیوهای باز به سرعت منتشر کرده و از بازخوردهای جامعه علمی بهره‌مند شوند. این فرآیند می‌تواند کیفیت پژوهش‌ها را ارتقا داده و به شکل‌گیری ایده‌های جدید کمک کند.

فضای سایبری و ابزارهای آنلاین، امکانات گسترده‌ای را برای زنان پژوهشگر به منظور پیشبرد تحقیقات، تسریع روند توسعه ایده‌ها و افزایش خلاقیت آنها فراهم می‌آورد. این امکانات شامل دسترسی به ابزارهای تجزیه و تحلیل داده، شبیه‌سازی و مدل‌سازی، انجام آزمایش‌های مجازی، تبادل دانش و ایده‌ها در شبکه‌ها و جوامع آنلاین تخصصی، و دسترسی به منابع آموزشی الکترونیکی و فرصت‌های یادگیری مستمر است.

در مجموع، فضای مجازی با فراهم آوردن دسترسی آسان به اطلاعات و منابع علمی، امکان همکاری و تعامل بین‌المللی، انتشار سریع یافته‌ها، ابزارهای تحلیلی آنلاین و

فرصت‌های یادگیری مستمر، پتانسیل بالایی برای کمک به زنان پژوهشگر در زمینه ایده‌پردازی و انجام تحقیقات علمی دارد.

۳.۳. ایجاد بستر مناسب جهت انتشار و معرفی دستاوردهای علمی زنان

یکی از مهم‌ترین مراحل هر فعالیت پژوهشی انتشار یافته‌های آن در محافل و نشریه‌های تخصصی است. هرچه یافته‌های یک پژوهش به نحو مؤثرتر به جامعه علمی و تخصصی ارائه شود؛ پژوهشگران بعدی می‌توانند به یافته‌های پژوهش او برای انجام پژوهشهای بعدی استناد کنند. در این راستا می‌توان برای یافتن همایش‌ها و نشریه‌های معتبر و مرتبط از ابزارهای جستجو استفاده کرد، از طریق وبلاگ‌های تخصصی می‌توان نشریه‌ها و همایش‌ها را ردیابی نمود و یا اینکه با استفاده از ابزارهای ارتباطی و گفتگوی متنی یا شنیداری با متخصصان یا صاحب نظران مرتبط با موضوع پژوهشی به اطلاعات تخصصی دست یافت بر این اساس می‌توان گفت فضای سایبری دارای قابلیت‌ها و امکانات متنوع پژوهشی است و می‌توان از آنها در مراحل مختلف انجام پژوهش‌ها و در جهت تقویت و تسهیل آن بهره گرفت (سراجی؛ حاتمی، ۱۳۹۲، ۶۲).

در همین زمینه معرفی و انتشار گسترده دستاوردهای علمی زنان از اهمیت فراوانی برخوردار است. این امر می‌تواند نقش و سهم زنان در پیشبرد علم و دانش بشری را برجسته سازد و باعث افزایش نمایندگی و دیده شدن آنان در عرصه‌های پژوهشی گردد. از سویی، مشاهده موفقیت‌های علمی هم‌تایان، انگیزه‌ای برای حضور هرچه بیشتر زنان در این میدان خواهد بود (اسفندیاری و دیگران، ۱۳۱، ۱۳۹۰). اهمیت دیگر این امر، غنای بیشتر دانش از طریق تنوع رویکردها و دیدگاه‌های پژوهشی زنان است که می‌تواند سوالات و چالش‌های جدیدی را در عرصه دانش مطرح کند. معرفی دستاوردهای زنان محقق، الهام‌بخش نسل آینده دختران و بانوان خواهد بود تا با تکیه بر این الگوهای موفق، پای در راه پژوهش و فناوری بگذارند. بالاخره انتشار و کاربست عملی یافته‌های علمی زنان، احتمال تاثیرگذاری بیشتر آن‌ها را افزایش می‌دهد. بنابراین انتشار و معرفی آثار علمی زنان، گامی اساسی در

مسیر برابری جنسیتی و شکوفایی استعدادهای نیمی از جمعیت جهان در حوزه های پژوهشی به شمار می‌رود (همان).

در نتیجه، انتشار گسترده دستاوردهای علمی زنان، ضرورتی اساسی برای دستیابی به برابری جنسیتی، غنای دانش و شکوفایی استعدادهای زنان در عرصه پژوهش است. این امر می‌تواند نقش زنان در علم را برجسته کند، تنوع دیدگاه‌ها را افزایش دهد، تبعیضات را کاهش دهد، الگوهای انگیزشی ایجاد کند و کاربست و تاثیرگذاری یافته‌های علمی زنان را ارتقا بخشد. فضای مجازی ابزارهای متنوعی را برای تحقق این هدف فراهم می‌آورد. لذا ضروری است سیاستگذاران و نهادهای علمی، راهکارهایی برای گسترش انتشار دیجیتالی آثار علمی زنان اتخاذ نمایند.

۴.۳. دسترسی به فرصتهای برابر حرفه‌ای

فرصت دیگری که فضای سایبر در توانمندسازی زنان پژوهشگر دارد، دسترسی به فرصت‌های برابر حرفه‌ای است، دسترسی به فرصت‌های برابر حرفه‌ای در امر پژوهش یعنی ایجاد شرایط و محیطی عاری از هرگونه تبعیض که در آن تمامی پژوهشگران صرف نظر از ویژگی‌های شخصی، به یک اندازه به منابع، آموزش، امکانات پیشرفت شغلی و آزادی بیان دسترسی داشته باشند. تنها معیار در چنین فضایی، لیاقت، توانمندی و تلاش افراد است. این امر زمینه را برای شکوفایی همه استعدادها و در نتیجه پیشرفت و غنای دانش فراهم می‌کند (روشن، ۱۳۹۱، ۲۸).

فضای دیجیتال و فناوری‌های نوین ارتباطی، راه را برای تامین فرصت‌های شغلی و حرفه‌ای برابر برای زنان در عرصه پژوهش هموار می‌سازد. در این فضا، محدودیت‌های سنتی از قبیل موانع جغرافیایی و انحصار دسترسی به اطلاعات کنار گذاشته می‌شود. وب سایت‌ها و پایگاه‌های اینترنتی، امکان انتشار فراخوان‌ها و رقابت‌های علمی را در معرض دید و دسترس یکسان همگان قرار می‌دهند. ارزیابی‌ها و گزینش‌های شغلی نیز می‌توانند در این بستر به شیوه‌ای کاملاً بی‌طرفانه، ناشناس و مبتنی بر معیارهای شایستگی صورت گیرند و

اینگونه فرصت آموزش‌های تخصصی مجازی نیز به صورت گسترده برای افزایش توانمندی‌های زنان محقق فراهم می‌شود. رسانه‌های اجتماعی امکان ایجاد شبکه‌های حرفه‌ای و تعامل با الگوها و حامیان علمی را تسهیل می‌کنند. بارگذاری آنلاین آثار علمی زنان نیز گستره تاثیرگذاری و معرفی آنها را چندین برابر می‌سازد. همکاری‌های پژوهشی فراملی و مشاغل مجازی نیز بدون دغدغه‌های حضور فیزیکی میسر خواهند شد (آرمن و دیگران، ۱۳۹۴، ۹۱). بالاخره قواعد و سیاست‌های حقوقی آنلاین، مصونیت و عدالت شغلی آنان را تضمین می‌نماید.

بنابراین فضای سایبر مجموعه‌ای از امکانات و ظرفیت‌های منحصر به فردی را برای تحقق فرصت‌های برابر شغلی زنان در عرصه پژوهش فراهم می‌آورد. فرصتهایی که به احتمال زیاد، بصورت حضوری قابل دسترس نباشد.

۵.۳. کاهش شکاف جنسیتی در تولید علم

کاهش شکاف جنسیتی در تولید علم یکی از کاربردی‌ترین فرصت‌های فضای سایبر در توانمندسازی پژوهش‌های زنان است. شکاف جنسیتی در حوزه پژوهش‌های علمی ناشی از موانع و محدودیت‌هایی است که زنان برای پیشرفت در این عرصه با آن مواجه هستند. این موانع شامل دسترسی محدودتر به منابع مالی و اعتبارات پژوهشی، فرصت‌های شغلی و ترفیعات محدودتر در محیط‌های آکادمیک، تبعیض در ارزیابی و انتشار آثار علمی، وجود مسئولیت‌های خانوادگی و فرزندپروری و کمبود الگوها و مربیان زن در برخی رشته‌ها می‌شود (رحیمی و دیگران، ۱۴۰۱، ۳۴۷).

در همین زمینه، فضای مجازی و فناوری‌های دیجیتال فرصت‌های بالقوه‌ای را برای غلبه بر موانع پیش روی زنان محقق در عرصه پژوهش‌های علمی و کاهش شکاف جنسیتی فراهم می‌آورند. یکی از مزایای اصلی این حوزه، دسترسی گسترده به منابع علمی دیجیتال است. این امکان به زنان اجازه می‌دهد تا بدون محدودیت زمانی و مکانی، به آخرین یافته‌ها و تحقیقات در زمینه مورد علاقه خود دسترسی داشته باشند (۱۳۹۴، ۹۱).

بایست به این نکته توجه داشت که در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات، فضای سایبر می تواند زمینه ساز گسترش فرصت های رقابتی برای زنان محقق در عرصه پژوهش باشد. دسترسی آنلاین و فراگیر به منابع علمی و دانش روز، یکی از مزایای اساسی این عرصه است که زنان و مردان را در موقعیت برابر قرار می دهد (همان). همچنین قابلیت دورکاری از طریق اینترنت، به زنان پژوهشگر امکان می دهد فعالیت های پژوهشی را در کنار مسئولیت های خانوادگی ادامه دهند و تعادل بهتری میان زندگی شغلی و خانوادگی برقرار کنند (گروه نویسندگان، ۱۴۰۲، ۱۷).

با این حال، دسترسی به فناوری و زیرساخت های لازم برای استفاده از امکانات فضای مجازی، خود یکی از چالش های اصلی در برخی از مناطق و برای برخی از گروه های زنان محقق به شمار می رود. بنابراین لازم است اقدامات جامعی برای رفع این مانع صورت گیرد تا همه زنان بتوانند از این فرصت ها بهره مند شوند.

در مجموع، فضای دیجیتال ابزاری قدرتمند برای کاهش شکاف جنسیتی در پژوهش های علمی است که باید مورد توجه قرار گیرد. از طریق ابزارهای ارتباطی دیجیتال، امکان همکاری بین المللی، تبادل دانش و انجام پروژه های مشترک با ارتقای مهارت ها و دانش برای زنان پژوهشگر فراهم می شود.

۶.۳. امکان بهره گیری از همکاری های بین المللی

امکان بهره گیری از همکاری های بین المللی، یکی دیگر از فرصت های فضای سایبری در توانمندسازی پژوهش های بانوان است. امروزه همکاری های علمی بین المللی اهمیت ویژه ای دارد؛ زیرا افزایش همکاری های بین المللی موجب ظرفیت سازی و بهبود کیفیت آموزش و یادگیری در امر پژوهش می شود. این نوع همکاری، ابزاری قدرتمند برای ارتقای کیفیت و افزایش قابلیت مشاهده تولیدات علمی در سطح جهانی هستند، به گونه ای که با حفظ

کارایی، افزایش بهره‌وری و بالا بردن سطح علمی در عرصه بین‌المللی، به رشد و توسعه علمی کشورها منتج می‌شوند (زارع بنادکوکی، ۱۳۹۸، ۱۵۲).

همکاری‌های بین‌المللی در زمینه پژوهش زنان، امکان تبادل تجربیات و دانش بین زنان پژوهشگر را فراهم می‌کند و به آن‌ها این امکان را می‌دهد که از تجارب و دیدگاه‌های متنوع همکاران در سطح جهان بهره‌مند شوند. این تبادل می‌تواند به توسعه خلاقیت و نوآوری در پژوهش‌ها کمک کند. همچنین، همکاری بین‌المللی باعث ایجاد محیط حمایتی برای زنان پژوهشگر در سطح جهانی می‌شود و این موضوع می‌تواند موانع را کاهش دهد. با این همه، همکاری بین‌المللی باعث افزایش دید و نفوذ پژوهش‌ها می‌شود و دستاوردها و یافته‌های پژوهشی زنان بیشتر در معرض دید قرار می‌گیرند (نوروزی و ولایتی، ۱۳۸۸، ۸۵-۸۴).

از سوی دیگر، همکاری‌های بین‌المللی دسترسی به منابع مالی، تجهیزات، داده‌ها و امکانات پژوهشی را برای زنان پژوهشگر تسهیل می‌کند. همچنین، همکاری‌های بین‌المللی این امکان را فراهم می‌آورد که بسیاری از چالش‌ها و مسائل پژوهشی که ماهیت فراملی دارند، به‌طور مشترک مورد بررسی قرار گیرند و راه‌حل‌های مؤثری برای آن‌ها پیدا شود. این امر موجب تبادل دانش شده و به ارتقای کیفیت و استانداردهای پژوهشی کمک می‌کند (همان: ۸۴-۸۵). به طور کلی، همکاری‌های بین‌المللی به زنان پژوهشگر امکان می‌دهد که از محدودیت‌های محلی فراتر روند و در سطح جهانی به ایفای نقش بپردازند.

بنابراین فضای مجازی با غلبه بر موانع فیزیکی و مرزهای جغرافیایی، امکانات بی‌نظیری را برای ایجاد شبکه‌ها، انتقال دانش، اشتراک منابع و همکاری‌های پژوهشی در سطح بین‌المللی فراهم می‌کند. منظور از امکان بهره‌گیری از همکاری‌های بین‌المللی در پژوهش از طریق فضای مجازی این است که فناوری‌های دیجیتال و پلتفرم‌های آنلاین، ابزارها و زیرساخت‌های لازم را فراهم می‌آورند تا پژوهشگران بتوانند بدون محدودیت‌های فیزیکی و جغرافیایی، با هم‌نوعان خود در سایر کشورها به صورت مجازی تعامل، همکاری و مشارکت داشته باشند.

۷,۳. گسترش میدان رقابت

چالش برانگیزترین فرصت فضای سایبر در توانمندسازی بانوان پژوهشگر، گسترش میدان رقابت سالم است. رقابت یعنی؛ گروهی برای دستیابی به منافع بیشتر در برابر یکدیگر مهارت‌نمایی کنند و هریک در پیشی گرفتن بر دیگران بکوشند. بنابراین مبنای رقابت در تلاش برای دستیابی بیشتر به منافع در مقایسه با دیگران است (صارمی و دیگران، ۱۳۸۸، ۶۸-۵۳).

بر این مبنای، یکی از عوامل مهم و اثرگذار در رتبه رقابت افراد، پژوهش است. اهمیت دانش در حیات جوامع امروزی و نقش محوری آنها در توسعه به طور بی‌سابقه و روزافزونی باعث رشد و توسعه فعالیت‌های پژوهش و گسترش فناوری‌های نوین ارتباطی شده است؛ اما این نکته را باید مد نظر قرار داد که تولید دانش به تنهایی کافی نیست، بلکه باید دانش در کنار فناوری قرار گیرد. این مهم با سرمایه‌گذاری در پژوهش و فناوری دستیافتنی است تا دانش فناورانه تولید شده و در آن تحقیقات فراهم کننده، عصر رقابت را گسترش دهند (بندریان، ۱۳۹۵، ۵۳).

در واقع پژوهش و فناوری یک گزینه سرمایه‌گذاری راهبردی است که در مقایسه با دیگر گزینه‌های موجود، دارای بازده منطقی و توجیه‌پذیرتری است. فناوری فضای سایبری با شکستن مرزهای جغرافیایی و فیزیکی، یک میدان رقابت گسترده و بدون محدودیت را برای پژوهشگران ایجاد کرده است. در گذشته، پژوهشگران محدود به منابع، شبکه‌های تحقیقاتی و فرصت‌های موجود در محیط فیزیکی خود بودند. اما امروزه با پیشرفت فناوری اطلاعات و ارتباطات، آنها می‌توانند به راحتی به اطلاعات، منابع علمی و شبکه‌های پژوهشی در سراسر جهان دسترسی پیدا کنند.

در میدان رقابت گسترده فضای سایبر، ابزارهایی مانند ایمیل، گروه‌های تحقیقاتی آنلاین، کنفرانس‌های مجازی و شبکه‌های اجتماعی تخصصی، این فرصت را فراهم می‌آورند تا پروژه‌های مشترک، تبادل ایده‌ها و انتشار یافته‌ها در سطح بین‌المللی صورت گیرد. این همکاری‌ها می‌توانند منجر به دستاوردهای بزرگتر و موفقیت‌های چشمگیرتری در عرصه رقابت علمی شوند (حسنی آهنگر، ۱۴۰۲، ۲).

در همین راستا فضای سایر می‌تواند بستری مناسب برای بانوان پژوهشگر فراهم نماید. فضای آنلاین آنها را قادر می‌سازد تا یافته‌ها و آثار خود را از طریق مجلات الکترونیکی، آرشیوهای باز و وبسایت‌ها به راحتی در سطح جهانی منتشر کنند. این امر نه تنها قابلیت دیده شدن آثار بانوان را افزایش می‌دهد؛ بلکه آنها را در معرض رقابت گسترده‌تری با سایر پژوهشگران در سراسر جهان قرار می‌دهد (اسفندیاری مقدم و دیگران، ۱۳۹۰، ۱۳۱). علاوه بر این، فضای سایبری دسترسی به منابع مالی و فرصت‌های تأمین مالی مانند گرنت‌ها، بورسیه‌ها و جوایز پژوهشی را برای زنان محقق تسهیل می‌کند. آنها می‌توانند از طریق وبسایت‌ها و پلتفرم‌های آنلاین، اطلاعات مربوط به این فرصت‌ها را کسب کرده و در رقابت برای دریافت این منابع مالی شرکت کنند. این امر زمینه را برای پیشبرد پژوهش‌های آنها و رشد بیشتر در عرصه رقابت علمی فراهم می‌آورد.

با این حال، باید توجه داشت که رقابت در فضای سایبری نیز می‌تواند چالش‌هایی را به همراه داشته باشد. مسائلی مانند رقابت شدید، کپی‌رایت، امنیت داده‌ها و حریم خصوصی از جمله نگرانی‌هایی هستند که زنان پژوهشگر باید به آنها توجه کنند و راهکارهای مناسب را اتخاذ نمایند. درنهایت، فضای مجازی با ارائه دوره‌های آموزشی آنلاین، وبینارها و کنفرانس‌های مجازی، امکان ارتقای مهارت‌ها و یادگیری مستمر را برای زنان پژوهشگر فراهم می‌کند. این فرصت‌های آموزشی می‌توانند آنها را در زمینه مهارت‌های تحقیقاتی، روش‌های نوین و فناوری‌های جدید توانمندتر کند و قدرت رقابت آنها را در عرصه بین‌المللی افزایش دهد (۱۴۰۲، ۲).

در مجموع، فضای سایبری با گسترش دسترسی به منابع علمی، امکان همکاری‌های بین‌المللی، انتشار گسترده یافته‌ها، دسترسی به منابع مالی و فرصت‌های آموزشی، میدان رقابت را برای زنان پژوهشگر وسیع‌تر کرده و فرصت‌های ارزشمندی را برای پیشرفت و موفقیت آنها در عرصه پژوهش‌های علمی فراهم می‌آورد.

۳.۸. دسترسی سریع به منابع و امکانات پژوهشی

یکی از مهمترین کارکردهای فضای سایبری برای توانمندسازی بانوان در پژوهش، دسترسی سریع به منابع و امکانات پژوهشی است؛ اما برای بهره‌گیری سریع‌تر از این منابع باید تمهیداتی اندیشیده شود تا دسترسی به منابع پژوهشی را تسهیل نماید. باتوجه به اینکه زنان سازندگان و پرورش‌دهندگان نسل‌های آینده هستند و منبع انسانی بالقوه مهمی در توسعه علمی، اجتماعی و فرهنگی، محسوب می‌شوند، لازم است برنامه‌ریزی‌های دقیقی برای استفاده بهینه آنان از بسترهای علمی موجود انجام شود تا اینگونه امکان پرورش کامل استعدادهایشان مهیا گردد. در همین راستا فضای سایبر و فناوری‌های دیجیتال، فرصت‌های جدیدی را برای زنان محقق در زمینه دسترسی به منابع و امکانات پژوهشی فراهم کرده است.

یکی از مهمترین مزایای فضای سایبر، دسترسی آنلاین به مجلات علمی، کتاب‌ها، پایگاه‌های داده و سایر منابع الکترونیکی است. این امر به زنان اجازه می‌دهد تا بدون محدودیت زمانی و مکانی، به آخرین یافته‌ها و تحقیقات در حوزه مورد علاقه خود دسترسی داشته باشند. علاوه بر این، فضای مجازی امکان همکاری و تعامل بین‌المللی بین محققان زن را فراهم می‌کند. آنها می‌توانند در گروه‌های پژوهشی آنلاین عضو شوند، ایده‌ها و یافته‌های خود را با دیگران به اشتراک بگذارند و از تجربیات و دانش یکدیگر بهره‌مند شوند (بهشتی، ۱۳۷۷، ۶۸).

این امر می‌تواند به پیشرفت تحقیقات و انتشار نتایج آن کمک شایانی نماید. از سوی دیگر، برنامه‌های آموزشی و کارگاه‌های آنلاین به زنان محقق این امکان را می‌دهد تا بدون

نیاز به حضور فیزیکی، مهارت‌های جدید را کسب کنند و دانش خود را در زمینه‌های مختلف ارتقا دهند. این آموزش‌ها می‌تواند شامل روش‌های تحقیق، تحلیل داده‌ها، نرم‌افزارهای تخصصی و موضوعات مرتبط دیگر باشد (کتابی و دیگران، ۱۳۸۲، ۵-۴۰).

در فضای سایبر، دسترسی به منابع کمی و کیفی مانند داده‌های آماری، نظرسنجی‌ها و مطالعات موردی نیز آسان‌تر است. این منابع می‌توانند در تحقیقات زنان مورد استفاده قرار گیرند و به آنها در تحلیل و تفسیر یافته‌ها کمک کنند. علاوه بر این، شبکه‌های اجتماعی و گروه‌های آنلاین، فرصت‌های ارتباطی و شبکه‌سازی را برای زنان محقق فراهم می‌کنند. آنها می‌توانند با هم‌تایان و متخصصان، در سراسر جهان در ارتباط باشند، از تجربیات آنها بهره‌مند شوند و فرصت‌های جدید برای همکاری یا اشتغال را کشف کنند (همان).

با این حال، باید به چالش‌هایی همچون امنیت سایبری، حریم خصوصی داده‌ها و دسترسی نابرابر به فناوری‌های دیجیتال نیز توجه ویژه‌ای داشت. که در این زمینه راهکارهایی مانند آموزش امنیت سایبری، سیاست‌های حریم خصوصی قوی و برنامه‌های کمک مالی برای دسترسی به فناوری، می‌تواند در غلبه بر این چالش‌ها مفید باشد.

۹.۳. افزایش مشارکت زنان در تولید علم

یکی از فرصت‌های منحصربه‌فرد فضای سایبری برای توانمندسازی زنان پژوهشگر، افزایش مشارکت آنان در تولید علم است. در دنیای امروز، نقش علم و تکنولوژی به‌طور روزافزون در همه جنبه‌های زندگی نمود پیدا کرده است. باور عمومی این است که علم و تکنولوژی می‌تواند پاسخگوی بسیاری از مشکلات جهانی باشد و نقش آن برای رفاه زندگی بشر بسیار حیاتی است. اما در این میان، نقش نیمی از جمعیت جهان یعنی زنان در این فرآیند چندان روشن نیست؛ چراکه در سراسر جهان، زنان معمولاً حضور قاطعی در عرصه‌های علم و تکنولوژی ندارند. دلایل این موضوع غالباً ریشه در دیدگاه خود زنان درباره نقش و عملکردشان در جامعه و یا انتظارات جامعه از مشارکت آنان دارد (عزیزی، ۱۳۸۹، ۱۰۷).

به عنوان مثال در حوزه آموزش، گرچه در بسیاری از کشورهای جهان، بخش مهمی از دانشجویان مقطع کارشناسی را زنان تشکیل می‌دهند؛ اما شواهد نشان می‌دهد که به تدریج در سطوح بالاتر علمی، تعداد زنان بسیار اندک می‌شود. حتی در انتخاب رشته‌های تحصیلی نیز مشاهده می‌شود که زنان بیشتر به سمت رشته‌های هنری و علوم اجتماعی می‌روند و کمتر در رشته‌های علوم طبیعی و مهندسی حضور می‌یابند. در بخش صنعت نیز، زنان عمدتاً به مشاغلی گرایش دارند که تأکید بر نیروی فیزیکی دارد و کمتر به سراغ مشاغلی می‌روند که بر مهارت‌های فنی و تفکر خلاق متکی است (همان).

امروزه با گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات، فضای سایبر ابزاری برای افزایش و تقویت مشارکت اجتماعی زنان در عرصه‌های مختلف خصوصاً تولید علم محسوب می‌شود. این فضا می‌تواند با تحت تأثیر قرار دادن افکار عمومی در خصوص مشارکت زنان در تولید علم نقش موثری در معرفی زنان جویند علم حتی در بعد بین‌المللی داشته باشد؛ زیرا از طریق این فضا می‌توان آداب و رسوم، هنجارها و عملکرد سایر فرهنگ‌ها و جوامع را ارائه کرد که این امر به نوبه‌ی خود آگاهی از مباحث مرتبط با مشارکت زنان را در پی دارد (آرمن و دیگران، ۱۳۹۴، ۹۱). بنابراین این فضا ابزار ارزشمندی جهت تغییر مثبت طرز تلقی افراد جامعه مخصوصاً خود زنان برای رفع موانع مشارکت زنان در تولید علم است.

از سوی دیگر این فضا باعث افزایش فرصت‌های تحصیلی برای زنان می‌شود. تحصیل زنان عامل مهمی در جهت بالابردن سطح علمی زنان است و این فضا راه‌های متعددی را برای کسب و ارتقاء مهارت‌های زنان فراهم می‌کند تا آنان قادر باشند مشارکت بیشتر و فعال‌تری در جامعه داشته باشند (همان). بطور مثال فضای سایبر امکان آموزش از راه دور را برای زنان فراهم می‌کند که یکی از مزایای آن انعطاف‌پذیری زمان‌های مطالعه است. از این رو، زنانی که با موانع و محدودیت‌های اجتماعی برای حضور در کلاس مواجه هستند، می‌توانند از این امکان استفاده کنند. همچنین نرم افزارهای متعددی برای آموزش فنون مختلف وجود دارد که زنان می‌توانند با استفاده از رایانه از قابلیت‌های آنها استفاده کنند.

علاوه بر آنچه ذکر شد باید توجه داشت که از دیرباز، زنان با موانع و محدودیت‌های مختلفی در حوزه علم و پژوهش مواجه بوده‌اند. از آن جمله می‌توان به دسترسی محدود به منابع علمی، فرصت‌های محدود برای همکاری‌های بین‌المللی، موانع فرهنگی و اجتماعی و کمبود حمایت‌های مالی اشاره کرد. این عوامل باعث شده است که مشارکت زنان در تولید علم، متناسب با پتانسیل و توانمندی‌های آنها نباشد؛ اما ظهور فضای سایبری و فناوری‌های نوین ارتباطی، افق‌های جدیدی را برای افزایش مشارکت و نقش‌آفرینی زنان در این عرصه گشوده است.

بنابراین همانگونه که در این پژوهش به آن اشاره شد یکی از مهم‌ترین مزایای فضای سایبری، دسترسی گسترده و برابر به پایگاه‌ها و منابع علمی و شبکه‌های پژوهشی در سراسر جهان است که این امر زنان را قادر می‌سازد تا بدون محدودیت به دانش موردنیاز دسترسی داشته باشند و اینگونه اعتبار علمی خود را بالا برده و زمینه را برای مشارکت فعال‌تر در تولید علم فراهم می‌آورد.

۱۰،۳. دسترسی گسترده به منابع و امکانات پژوهشی در فضای سایبری

از دیگر فرصت‌های بی‌نظیر فضای سایبری برای حمایت و پیشرفت پژوهش‌های زنان دسترسی گسترده به منابع و امکانات پژوهشی است. منابع پژوهشی در واقع جوهره اصلی و ماده‌ی اولیه‌ی ساختار نگارش متون مختلف به شمار می‌آیند. انواع منابع علمی از قبیل مقالات، کتاب‌ها، داده‌ها و منابع و نسخ خطی نادر دیجیتالی است که می‌تواند تحقیقات را غنی‌تر نماید.

امروزه یکی از بزرگترین چالش‌های پژوهشگران، پیدا کردن منبع و پایگاه علمی به‌روز و معتبر برای پژوهش‌های علمی است. با گسترش فناوری اطلاعات، یکی از مزایای اصلی فضای سایبری، دسترسی آسان به انواع منابع علمی می‌باشد (نعیم‌الدین خانی، ۱۳۹۱، ۳۲) گاهی پژوهشگر نیازمند فایل متنی کتاب و یا مقاله‌ای خاص است. شناخت این نوع

پایگاه‌ها نیز پژوهشگر را از صرف وقت یا هزینه اضافی به منظور شناخت بهتر و دقیق‌تر موضوع و نیز یافتن منبع مورد نظر بی‌نیاز می‌سازد (همان).

در واقع فضای سایبری از یک سو موانع جغرافیایی را برای دستیابی آسان و سریع به منابع علمی برداشته است و از سوی دیگر امکان مشارکت در رویدادهای علمی و همکاری‌های بین‌المللی را فراهم آورده است. علاوه بر این، پژوهشگران می‌توانند از طریق ابزارهای پیشرفته آنلاین مانند نرم‌افزارهای تحلیل داده و شبیه‌سازی‌ها، پروژه‌های پیچیده‌تری را انجام دهند. در حقیقت، منابع آنلاین مسیرهای جدیدی را برای یادگیری و توسعه حرفه‌ای از طریق دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های مجازی به روی پژوهشگران می‌گشایند. آنها همچنین می‌توانند از راه دور و با انعطاف‌پذیری بیشتر، پروژه‌های پژوهشی را انجام دهند، این امر برای کسانی که با چالش‌های مسئولیت‌های خانوادگی روبرو هستند، بسیار مفید است.

همچنین پلتفرم‌های آنلاین فرصت‌هایی برای شکل‌گیری شبکه‌های همکاری و تبادل دانش با سایر محققان را در سراسر جهان ایجاد می‌کنند. نکته قابل ذکر در رابطه با پلتفرم‌های انتشار الکترونیکی این است که فرآیند انتشار و دسترسی به آثار علمی را تسهیل می‌کنند (محرابی و دیگران، ۱۴۰۱، ۸۷). این مزیت به پژوهشگر امکان می‌دهد تا فعالیت‌های علمی خود را در معرض دید گسترده جهانی قرار دهند تا به این وسیله به افزایش اعتبار و فرصت‌های همکاری بیشتر کمک کنند. همچنین ارائه خدمات پژوهشی و مشاوره‌ای آنلاین نیز می‌تواند فرصت‌های درآمدزای آن باشد. از سوی دیگر، استفاده از ابزارهای آنلاین می‌تواند اثرات زیست‌محیطی پژوهش‌ها را از طریق کاهش نیاز به سفرهای فیزیکی و چاپ کاغذی، کاهش دهد.

به بیانی دیگر، فضای سایبری و پلتفرم‌های آنلاین، این امکان را به پژوهشگران می‌دهد تا کارها و دستاوردهای خود را در معرض دید گسترده‌تری در سطح جهانی قرار دهند. این امر همانگونه که اشاره شد می‌تواند منجر به افزایش اعتبار، همکاری‌های بین‌المللی و فرصت‌های جدید برای آنها شود. همچنین دسترسی آنلاین به منابع متنوع می‌تواند امکان

مطالعات میان‌رشته‌ای و بررسی موضوعات از دیدگاه‌های فرهنگی گوناگون را برای پژوهشگران فراهم کند.

نکته مهم در رابطه با تسهیل فضای سایبر برای دسترسی به منابع پژوهشی، امکان دسترسی به منابع کمیاب است. برخی منابع نادر یا محدود مانند اسناد تاریخی یا نسخ خطی، از طریق پروژه‌های دیجیتالی‌سازی و بایگانی‌های آنلاین، برای پژوهشگران در دسترس قرار می‌گیرند.

در مجموع، فضای سایبری ابزارها و فرصت‌های گسترده‌ای را برای تسهیل دسترسی پژوهشگران خصوصاً زنان پژوهشگر به منابع و امکانات پژوهشی و تقویت مشارکت آنها در فعالیت‌های علمی ایجاد کرده است. که با برنامه‌ریزی درست و رفع موانع موجود، این فرصت‌ها می‌توانند به پیشرفت چشمگیر پژوهش‌های زنان کمک کنند.

نتیجه

فضای سایبر به عنوان یکی از تحولات عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات با ویژگی‌های خاصی مانند: اتصال پذیری آسان، جریان آزاد اطلاعات و در نوردیدن مرزهای فیزیکی، موجب تغییرات فراوانی در زمینه گسترش علم و عرصه پژوهش شده است. از سویی با توجه به افزایش سطح علمی و سواد عالی میان زنان جامعه، اقبال آنها به عرصه‌های پژوهشی بیش از گذشته است؛ اما هنوز هم موانع مادی و معنوی و محدودیت‌هایی در جهت فعالیت بانوان در این زمینه وجود دارد.

با در نظر گرفتن امکاناتی که فضای سایبری در اختیار پژوهش و گسترش علم قرار می‌دهد و براساس مطالب این مقاله، می‌توان نتیجه گرفت که فضای سایبری و فناوری‌های دیجیتال، فرصت‌های ارزشمندی را برای توانمندسازی زنان در عرصه پژوهش فراهم

می‌آورد که در این زمینه استفاده از روش‌های پژوهشی آنلاین، امکان دسترسی گسترده به اطلاعات و جمع‌آوری داده‌ها را فراهم می‌کند. همچنین افزایش خلاقیت و ایده‌پردازی از طریق دسترسی به منابع علمی، تعامل با همکاران و انتشار سریع یافته‌ها را محقق می‌سازد و به این وسیله معرفی و انتشار گسترده دستاوردهای علمی زنان در سطح بین‌المللی میسر می‌شود.

علاوه بر این دسترسی به فرصت‌های برابر حرفه‌ای از طریق رویکرد عادلانه و مبتنی بر شایستگی در فضای مجازی فراهم می‌آید و کاهش شکاف جنسیتی در تولید علم با غلبه بر موانع و محدودیت‌های سنتی امکان‌پذیر می‌گردد. از طرفی دیگر امکان بهره‌گیری از همکاری‌های بین‌المللی و تبادل دانش و تجربیات در سطح جهانی به وجود می‌آید و اینگونه گسترش میدان رقابت علمی و فرصت رقابت با همکاران در سراسر دنیا فراهم می‌شود. در بحث افزایش مشارکت زنان در تولید علم نیز، دسترسی گسترده و برابر به پایگاه‌ها و منابع علمی و شبکه‌های پژوهشی در سراسر جهان موجب می‌شود که زنان بدون محدودیت به دانش موردنیاز و منابع و امکانات پژوهشی دسترسی داشته باشند. در مجموع، فضای سایبری ابزار قدرتمندی برای تسهیل، تقویت و توانمندسازی پژوهش‌های زنان است که شایسته است مورد توجه ویژه قرار گیرد. با این حال، برای غلبه بر چالش‌هایی مانند دسترسی نابرابر به فناوری و امنیت سایبری، نیاز به سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های مناسب است.

فهرست منابع

کتابها

اکبری، نرگس؛ زارع مقدم، علی و آیتی محسن (۱۳۷۹)، «اعتباریابی پرسشنامه سواد یادگیری مادام‌العمر در دبیران دوره دوم متوسطه»، فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی، تابستان، سال هشتم، شماره ۱۳، صص ۱۹۱-۲۱۶.

اسفندیاری مقدم، علیرضا، حسن زاده، محمد، و غیوری، زینب (۱۳۹۰)، «تحلیل عامل‌های اثرگذار بر تولیدات علمی زنان ایرانی در آی.اس. آی»، پژوهشنامه کتابداری و اطلاع رسانی، بهار و تابستان، دوره ۱، شماره ۱، صص ۱۰۹-۱۳۴.

آرمن، عزیز؛ فرامند، حسن؛ دانش، حمیده (۱۳۹۴)، «بررسی اثر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر شاخص نابرابری‌های جنسیتی»، فصلنامه اقتصاد مقداری، تابستان، دوره ۱۲، شماره ۲، صص ۸۷-۱۰۴.

بندریان، رضا (۱۳۹۵)، «تبیین مفهوم رقابت پذیری در حوزه پژوهش و فناوری»، رهیافت، بهار، دوره ۲۶، شماره ۶۱، صص ۴۹-۶۲.

بهشتی، ملوک السادات (۱۳۷۷)، «تلاش برای افزایش فعالیت‌های علمی زنان در ایران»، مجله زن و پژوهش، پاییز و زمستان، دوره ۱۴، شماره ۱ و ۲، صص ۷۳-۶۸.

حافظنیا، محمدرضا (۱۳۹۳)، *جغرافیای سیاسی فضای مجازی*، تهران: سمت.

حسینی آهنگر، محمدرضا (۱۴۰۲)، «فرصتی برای رقابت جهانی در میدان علم نافع»، روزنامه ایران، شماره ۸۳۷۵، ۱۹ دی ۱۴۰۲، صص ۱-۲۴.

رحیمی، کامران، محسن، مهرآرا، سبحانی، حسن (۱۴۰۱)، «تبیین اثر شکاف جنسیتی در برخورداری از فرصت‌ها بر فقر»، سیاست گذاری اقتصادی، تابستان (شهریور)، دوره ۱۴، شماره ۲۷، صص ۳۳۹-۳۷۰.

رضایی شریف آبادی، سعید (۱۳۸۳)، «پژوهش کیفی به کمک اینترنت: روش‌ها و چالش‌ها»، مطالعات اجتماعی- روان شناختی زنان (مطالعات زنان)، پاییز، دوره ۲، شماره ۵، صص ۶۵-۸۶.

روشن، احمدرضا (۱۳۹۱)، «برابری فرصت‌های آموزشی ابزاری برای کاهش نابرابری‌های اقتصادی»، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره روزنامه: ۲۸۱۶، شماره خبر: ۵۲۵۰۴۷، صص ۱-۳۲.

زارع بنادکوکي، محمدرضا (۱۳۹۸)، «همکاری‌های بین المللی پژوهشگران ایرانی در انتشار مقالات علمی: مطالعه موردی رشته مهندسی صنایع»، فصلنامه علمی مطالعات راهبردی عمومی، زمستان، دوره ۹، شماره ۳، صص ۱۵۰-۱۶۸.

زندى، محمدرضا (۱۳۸۹)، *تحقیقات مقدماتی در جرائم سایبری*، تهران: جنگل، چاپ اول.

زنگنه، حسین و موسوی موسوی سیده رقیه و بدلی مهدی (۱۳۹۲)، «تأثیر استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات بر پرورش تفکر خلاق»، ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، پاییز (آذر)، دوره ۳، شماره ۲، صص ۳۹-۶۰.

سراجی، فرهاد؛ حاتمی، جواد (۱۳۹۲)، «قابلیتهای اینترنت امکانی برای تسهیل و تقویت پژوهشهای تربیتی»، بهار، دوره ۴، شماره ۱، صص ۵۲-۶۳.

شعاع کاظمی، مهرانگیز (۱۳۸۴)، «راههای پرورش خلاقیت»، معرفت، تابستان (مرداد)، دوره ۱۴، شماره ۹۲، صص ۶۶-۷۳.

صارمی، محمود؛ حسینی، سید محمود؛ محقر، علی؛ حیدری، علی (۱۳۸۸)، «مدل سازی کیفی مزیت رقابتی در صنایع مبتنی بر فناوریهای پیشرفته»، فصلنامه مدیریت صنعتی، پاییز و زمستان، شماره ۱، دوره ۳، صص ۶۸-۵۳.

عزیزی، فیروزه (۱۳۸۹)، «نگرشی بر مشارکت زنان در عرصه علم تکنولوژی در جهان»، پژوهشنامه زنان، تابستان (شهریور)، دوره ۱، شماره ۱، صص ۱۰۷-۱۳۲.

کتابی، محمود، یزدخواهی، بهجت، فرخی راستایی، زهرا (۱۳۸۲)، «توانمندسازی زنان برای مشارکت در توسعه»، مجله پژوهش زنان، پاییز (آذر)، دوره ۱، سال ۳، شماره ۷، صص ۵-۴۰.

کشتکارهرانکی، مهران و پورمظاهری، صدیقه (۱۳۹۷)، «بررسی و شناخت تأثیر شبکههای اجتماعی بر نوآوری اجتماعی»، فصلنامه مدیریت راهبردی دانش سازمانی، زمستان، سال اول، شماره ۳، صص ۱۱۷-۱۴۵.

گروه نویسندگان (۱۴۰۲)، «کاهش شکاف جنسیتی در عصر هوش مصنوعی»، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره روزنامه: ۵۹۶۷، تاریخ چاپ: ۱۸/۱۲/۱۴۰۲، شماره خبر: ۴۰۵۲۵۴۳، صص ۱-۳۲.

محرابی، نازیلا؛ خراشادی زاده، سحر؛ ورناصری، احمدرضا، حسینی آهنگری، سید عابدین (۱۴۰۱)، «مؤلفه های اثرگذار شبکه های اجتماعی در اشتراک دانش از دیدگاه خبرگان»، دو فصلنامه علم سنجی کاسپین، دوره ۹، شماره ۲، صص ۸۵-۹۹.

نعیم الدین خانی، علی (۱۳۹۱)، «نگاهی به ابزارها و منابع پژوهش در اینترنت»، زمستان، فصلنامه ره آورد نور، سال یازدهم، شماره ۴۱، صص ۳۲-۴۱.

نوروزی، علیرضا، و ولایتی، خالد (۱۳۸۸)، همکاری علمی پژوهشی: جامعه شناسی همکاری علمی، تهران: چاپار.

مشخصات نویسندگان اثر:

نویسنده مسئول: سیده رباب سید کاظمی

- سمت: دانش آموخته سطح دو حوزه علمیه خواهران، مدرسه علمیه حضرت فاطمه الزهرا سلام الله علیها آران و بیدگل
- ۰۹۳۸۰۸۲۲۷۱۱
- robabkazemi215@gmail.com
- اصفهان، کاشان، شهرک ناجی آباد، فاز دو، خیابان مهستان، میدان کاظمیه، کوچه شمشاد دو، فرعی اول سمت چپ، پلاک ۱۳، کدپستی: ۸۷۱۹۳۵۹۶۶۵

نویسنده دوم: زهرا ترابی بیدگلی

- سمت: دانش آموخته سطح دو حوزه علمیه خواهران، مدرسه علمیه حضرت فاطمه الزهرا سلام الله علیها آران و بیدگل
- ۰۹۳۵۰۸۸۰۷۷۴
- ۶۱۹۹۶۲۶۷۲@iran.ir
- اصفهان، آران و بیدگل، میدان امام، بلوار واصف، کوچه سوم، پلاک ۷۸. کدپستی: ۸۷۴۱۷۶۳۵۹۷

